

Зарубіжні моделі корпоративних договорів

Потреби розвитку засобів регулювання відносин між акціонерами (учасниками) господарських товариств викликали появу широко поширеної у міжнародній практиці конструкції корпоративних договорів. Як відзначають дослідники, «використання договірної механізми у корпоративних відносинах дозволяє юридично забезпечити узгоджений їхніми учасниками баланс економічних інтересів, який у кожній конкретній ситуації є унікальним та, більше того, постійно змінюється»¹.

Не зважаючи на широке визнання корпоративних договорів у світовій практиці, до теперішнього часу не вироблені однакові, а тим більше універсальні механізми їх правового регулювання. У більшості правопорядків корпоративні договори успішно використовуються, однак існують переважно на доктринальному та практичному рівні.

Специфіка правового регулювання корпоративних договорів в англо-американському праві, на думку деяких дослідників, обумовлена договірною концепцією юридичної особи.

У США, починаючи з 1850-х років, коли в судовій практиці була закріплена юридична конструкція обмеженої відповідальності акціонерів, з'являються перші згадки про корпоративні договори, до яких можна віднести voting agreement (угоду про порядок голосування), pooling agreement (угоду про обмеження права розпорядження акціями), shareholders' agreement (угоду про порядок корпоративного управління) та voting trust agreement (угоду про заснування голосуючого трасту). У справі *Brown v. Pacific Mail Steamship Co.* у 1867 р. федеральний суд стверджував, що, хоча і забороняється змінювати імперативні стандарти корпоративного управління, акціонери мають право укладати між собою угоди з метою реалізації права голосу за належними їм акціями, наприклад, віддавати голоси за певних кандидатів до ради директорів, або утворити «voting trust», керуючі якого проголосують на загальному зборі за певних кандидатів.

Не зважаючи на такі приклади, характерною рисою правового регулювання корпоративних договорів у США на початкових етапах було несприйняття судами договірних конструкцій між акціонерами². Загалом консервативно налаштована судова система США виробила чотири підстави для визнання корпоративних договорів недійсними. По-перше, угода визнавалася недійсною у тому випадку, якщо вона зобов'язувала акціонера

¹ Вавулин Д. А., Федотов В. Н. Правовые основы акционерного соглашения // Право и экономика, 2009, № 8.

² R. Kulms. A Shareholder's Freedom of Contract in Close Corporations - Shareholder Agreements in the USA and Germany // European Business Organization Law Review. Vol. 2. 2001. Iss. 34.

голосувати певним чином, або утримуватися від голосування через інститут трасту, оскільки повноваження голосувати за акціями невіддільне від права власності на останні, не підлягає розщепленню як право власності, та не може бути обмежене³. По-друге, недійсність угоди була наслідком включення у її зміст умов, які зобов'язують акціонера голосувати певним чином на загальних зборах, оскільки таким чином досягалися цілі конкретних акціонерів, але не компанії в цілому⁴. По-третє, в якості загального правила виступала заборона на підміну корпоративної організаційно-правової форми ведення бізнесу формою партнерства шляхом укладення угоди про голосування⁵. По-четверте, угода визнавалася такою, що не підлягає судовому захисту, та недійсною, за відсутності підстави угоди, тобто зустрічного задоволення.

Подібні угоди, на думку судів, суперечили вимогам громадського порядку⁶.

Така суперечлива, але в цілому негативна практика американських судів мала місце до середини ХХ ст. Однак уже з справи *Ringling Bros.-Barnum & Bailey Com. Shows v. Ringling* у 1947 р. позиція судів стала змінюватися. Так, судом штату Делавер взаємні обіцянки були визнані достатньою підставою для укладення угоди про голосування, що усунуло проблему відсутності підстави угоди. Проблема угод про заснування голосуючих трастів знімається лише у 1950 р., коли був опублікований *Model Business Corporation Act* (Модельний Закон про бізнес корпорації, надалі - МВСА). Положення МВСА, сприйняті більшістю штатів, містили норми, що регулюють голосування за дорученням та порядок заснування голосуючих трастів. Так, відповідно до правил МВСА, будь-яка кількість акціонерів могли укласти угоду про заснування голосуючого трасту, передавши акції в управління трасті, але не більше ніж на десять років⁷. Текст угоди підлягав депонуванню в місці знаходження органів управління компанії і міг бути наданий на вимогу будь-якої зацікавленої особи. Тож, імплементація МВСА в корпоративне законодавство штатів зняла антагонізм правила невіддільності права голосу за акціями від права власності на них і неприпустимість примусу до голосування певним чином⁸, з одного боку, і практикою укладання *voting agreements* та *voting trust agreements*, з іншого. Суперечність правила «неприпустимість підміни інтересів корпорації інтересами акціонерів» та практики укладання *shareholders' agreements* був знятий шляхом запровадження у законодавство штатів закритої корпорації як організаційно-правової форми ведення бізнесу в 40-60-і роки ХХ ст. У рішеннях судів тих років корпоративні договори, що змінюють статутний

³ Наприклад, справа *Harvey v. Linville Improvement Company*, 1885 р.

⁴ Наприклад, справа *Hafer v. N.Y.L.E. & W.R.R. Co.*, 1885 р.

⁵ Наприклад, справа *Vandyke v. Brown*, 1852 р.

⁶ Варюшин М.С. Гражданско-правовое регулирование корпоративных договоров: сравнительный анализ. Дис. канд. юр. наук, М., 2015.

⁷ Порядок зміни трасті впродовж строку дії договору не врегульовується МВСА. Проте, на практиці у договорах передбачається можливість зміни трасті у будь-який час більшістю голосів за акціями, переданими у траст (*trust interests*). Це ж стосується і призначення правонаступника трасті.

⁸ Механізми забезпечення голосування певним чином можуть передбачатися у договорі (наприклад, шляхом видачі довіреності на голосування). Якщо договором такого механізму не передбачено, але акціонер проголосував всупереч умовам договору, суд своїм рішенням може постановити врахувати ці голоси як такі, що віддані у відповідності до договору (див. офіційний коментар до ч.2 §7.31 МВСА).

порядок управління корпорацією, заміщають інтереси корпорації інтересами її акціонерів у закритих корпораціях, визнавалися дійсними і такими, що підлягають захисту. Прецедентним стало рішення Верховного суду штату Іллінойс, який у рішенні по справі *Galler v. Galler* у 1965 р. визнав за акціонерами право на договірну зміну структури управління закритою корпорацією під «власні потреби» та сформулював критерії дійсності таких корпоративних договорів: відсутність порушення публічних інтересів; відсутність претензій з боку міноритарних акціонерів; незашкодження інтересам зовнішніх кредиторів; дотримання імперативних норм чинного законодавства.

Згідно з §7.32 МВСА, *shareholders' agreement* має бути підписаний всіма акціонерами, та або включається до статуту корпорації, або його зміст розкривається перед корпорацією. Встановлено правило про недійсність такого типу корпоративних договорів у публічних корпораціях.

На сьогодні сформовано два підходи до регулювання інституту корпоративних договорів в законодавстві штатів. Наприклад, Делавер, Гаваї, Огайо, Теннессі, Мічиган імплементували правила МВСА тільки щодо угод про заснування голосуючих трастів і угод про порядок голосування. Тоді як законодавство штатів Айдахо, Небраска, Міннесота, Юта, Вайомінг тощо регулює також і угоди про порядок корпоративного управління у відповідності з §7.32 МВСА⁹.

Як відзначають деякі дослідники, корпоративні договори в публічних компаніях США, на відміну від приватних компаній, практично не застосовуються через те, що права міноритарних акціонерів достатньо захищені законодавчо, а це виключає необхідність вдаватися до договірних механізмів¹⁰.

У Великій Британії перші згадки про один з видів корпоративних договорів, *shareholders' agreement*, зустрічаються в рішеннях англійських судів вже в 40-х роках ХІХ ст. Питання визнання корпоративних договорів тривалий час залишалося відкритим, про що свідчить суперечлива судова практика. До рішення у справі *Northern Counties Securities Ltd. v. Jackson & Steeple Ltd.* у 1974 р. вважалося, що право голосу завжди слідує за володінням акціями. Прецедентним стало рішення у справі *Russel v. Northern Bank Development Corporation Ltd.* у 1992 р., у якому Палата Лордів провела відмінність між договірним зобов'язанням компанії, яке обмежувало законну можливість останньої змінити статут або збільшити статутний капітал, і корпоративним договором, згідно з умовами якого акціонери будуть здійснювати належні їм права голосу за акціями певним чином, якщо на порядку денному зборів буде поставлено питання про збільшення статутного капіталу або зміну статуту. Перше зобов'язання є недейсним як обмеження статутних повноважень компанії, що суперечить закону. Корпоративний договір, щонайменше доти, доки не має на меті зобов'язати майбутніх акціонерів дотримуватися його, є дійсним. З прийняттям у 2006 р. оновленого британського *Companies Act*

⁹ Там само.

¹⁰ M.Ventoruzzo. Why Shareholders' Agreements are Not Used in U.S. Listed Corporations: A Conundrum in Search of an Explanation // Penn State Law Research Paper. 2013, №42.

(Закону про компанії) корпоративний договір у закритих компаніях може містити умови, відмінні від положень статуту, в тому числі передбачати застереження про перевагу договірних умов над статутними. Такий договір має бути укладений всіма акціонерами, а також зберігатися у реєструвальному органі. Згідно ст.17 Companies Act, установчі документи закритої компанії включають в себе статут, певні категорії рішень акціонерів та корпоративні договори.

Таким чином, корпоративні договори в англо-американській правовій системі розмежовуються на угоди про заснування голосуючого трасту (voting trust agreements), угоди про порядок голосування (voting agreements), угоди про обмеження права розпорядження акціями (pooling agreements), характерні для публічних та приватних компаній, та угоди про порядок корпоративного управління (shareholders' agreements), сфера застосування яких локалізована лише у приватних компаніях.

Стосовно держав континентальної правової системи, то до початку ХХ ст. у Німеччині, Австрії та Швейцарії вже склалася практика голосування банків-заставоутримувачів за переданими у заставу акціями через укладання договорів, що віддалено нагадували voting trust agreement, які німецькі суди шляхом розширювального тлумачення §136 Німецького цивільного уложення, частково визнавали дійсними. Однак щодо інших видів корпоративних договорів практика німецьких судів до кінця 1960-х років стояла на консервативних позиціях. Так, у рішенні 1904 р. Верховний Імперський суд визнав нікчемним корпоративний договір, укладений двома родичами щодо сімейної компанії в цілях спільного формування ради директорів на загальних зборах акціонерів. У мотивувальній частині рішення суд відзначив, що встановлення договірних умов, які зобов'язують акціонерів голосувати певним чином на загальному зборах, суперечить самій ідеї корпорації як «незалежної юридичної особи». У рішенні 1923 р. Верховний Імперський суд дав негативну оцінку угоді акціонерів про голосування, як такій, що обмежує повноваження акціонера голосувати за акціями та підміняє інтереси компанії інтересами акціонерів. Ця практика була змінена у рішенні Верховного Імперського суду 1931 р., згідно з яким корпоративний договір, який зобов'язує акціонерів голосувати на загальних зборах, дійсний як звичайний цивільно-правовий договір, але не має юридичної сили щодо дійсності рішень загальних зборів.

На сьогодні у німецькій бізнес-практиці набули поширення такі види корпоративних договорів. По-перше, угоди про голосування, (Stimmbindungsvertrag), які передбачають порядок голосування учасників цих угод на загальних зборах акціонерів. По-друге, угоди про обмеження прав розпорядження акціями (Poolvertrag), у рамках яких акціонери зобов'язуються зберігати належну їм кількість акцій і не продавати акції без згоди інших учасників угоди, або без надання переважного права на придбання акцій. Угоди Poolvertrag також можуть містити зобов'язання про попереднє узгодження позиції пулу для спільного голосування на загальних зборах. По-третє, як вже

ззначалося, угоди про голосування застагодержателя акціями, що знаходяться у заставі, від імені застагодавця¹¹.

Слід зазначити також, що законодавство Німеччини не містить норм, присвячених регулюванню корпоративних договорів. Наприклад, у Законі про акціонерні товариства Німеччини містяться окремі норми, присвячені угодам про голосування, угодам про голосування застагодержателя акціями, що знаходяться у заставі, від імені застагодавця. Закон Німеччини про ринок цінних паперів передбачає обов'язок розкриття інформації про придбаний в результаті укладення корпоративного договору контроль. Згідно з німецькою правовою доктриною, корпоративні договори являють собою зобов'язальні договори, що зв'язують лише акціонерів, але не змінюють корпоративної структури управління та не суперечать статуту¹².

У Швейцарії корпоративний договір є угодою між двома або кількома акціонерами, що регулює порядок здійснення права голосу, а також встановлює обмеження на відчуження акцій. Зважаючи на відсутність спеціальних норм, присвячених корпоративним договорам, порядок укладання, виконання та розірвання таких угод визначається з урахуванням загальних норм Зобов'язального закону Швейцарії. Корпоративні договори, залежно від "постановки мети слід підводити під один з існуючих в законодавстві договірних типів", причому умови цих угод можуть вільно встановлюватися в межах, визначених законом, відповідно до ст.19 Зобов'язального закону Швейцарії¹³. Факт укладення корпоративного договору у публічній компанії Швейцарії підлягає оприлюдненню¹⁴.

На території держав романської правової системи корпоративні договори стали використовуватися бізнес спільнотою при структуруванні угод порівняно недавно у 80-90-х роках ХХ ст., що було викликано зростанням впливу американських інвесторів на європейську економіку. Разом з припливом інвестицій відбувалася рецепція англо-американських договірних інститутів. Специфікою регулювання корпоративних договорів у цих країнах є наявність широкого переліку публічно-правових стандартів розкриття інформації.

Так, в Італії рецепція інституту корпоративних договорів була здійснена під час реформи корпоративного права у 1990-х роках, хоча ще у середині 1980-х років вони набули поширення у бізнес практиці, однак визнавалися судами недійсними. У 1998 р. встановлені вимоги щодо обов'язкового розкриття публічними компаніями, які пройшли лістинг, та їх акціонерами інформації про укладення корпоративних договорів. У 2003 р. до Цивільного кодексу Італії були внесені зміни, якими встановлювалася загальна можливість укладення

¹¹ Roth M. Shareholders' Agreements in Listed Companies: Germany// Social Science Research Network http://www.papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2234348

¹² Степанов Д. И., Фогель В. А., Шрамм Х.-И. Корпоративный договор: подходы российского и немецкого права к отдельным вопросам регулирования// Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации. 2012, №10.

¹³ Мюллер Р. Акционерные соглашения// Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. 2011. N 4.

¹⁴ Ж.Монмолин, Д.Пенцов, Н.Инеджан. Договоры акционеров по швейцарскому праву// Корпоративный юрист. 2007, №10.

корпоративних договорів акціонерами не лише публічних, але й приватних компаній.

Чинне законодавство Італії з метою визначення об'єкта регулювання містить класифікацію корпоративних договорів за критерієм предмета. Так, вимоги розкриття інформації поширюються на корпоративні договори, укладені акціонерами публічних компаній, які встановлюють обов'язок акціонера узгоджувати свою позицію при здійсненні права голосу; містять обмеження на трансферт акцій або похідних фінансових інструментів, що засвідчують права на акції; встановлюють обмеження на придбання акцій; передбачають як мету чи результат спільне здійснення контролю над компанією. В Італії корпоративні договори розглядаються як цивільно-правові правочини, що не породжують корпоративного (зовнішнього) ефекту, зобов'язують лише сторін, що їх уклали, але не третіх осіб. На корпоративні договори в повній мірі поширюється дія зобов'язальних норм Цивільного кодексу Італії¹⁵.

У Франції корпоративні договори з'являються в бізнес-практиці у 1990-х роках. Згідно ст.1165 Цивільного кодексу Франції, корпоративні договори являють собою звичайні цивільно-правові угоди, які зобов'язують лише їх учасників. Комерційний кодекс Франції у ст. L.233-3 передбачає можливість встановлення контролю над акціонерним товариством шляхом укладення угоди щодо передачі прав голосу між акціонерами. Ст. L.233-11 регулює порядок укладення угоди між акціонером і особою, що набуває контроль через направлення публічної пропозиції. Ст. L.233-11 також встановлює обов'язкове розкриття інформації про укладення корпоративних договорів акціонерами публічних компаній. Бізнес-практиці Франції відомі такі види корпоративних договорів, як угоди про порядок голосування та угоди про обмеження права розпорядження акціями¹⁶.

Таким чином, розподіл корпоративних договорів у законодавстві країн континентальної правової системи практично відсутній. Однак на основі англо-американської класифікації можна виділити моделі корпоративних договорів, що отримали поширення: угоди про порядок голосування (*voting agreements*), а також угоди про обмеження права розпорядження акціями (*pooling agreements*). Модель угоди про порядок корпоративного управління (*shareholders agreement*) не була реципійована континентальною правовою системою, не визнається на рівні доктрини та судової практики¹⁷.

¹⁵ Baglioni A. Shareholders' agreements and voting power: evidence from Italian listed firms// *Applied Economics*. 2011, № 43.

¹⁶ Варюшин М.С. Гражданско-правовое регулирование корпоративных договоров: сравнительный анализ. Дис. канд. юр. наук, М., 2015.

¹⁷ Дослідники згадують, що в одному зі своїх рішень Верховний суд Німеччини, всупереч багаторічній практиці, визнав недейсним рішення загальних зборів акціонерів, прийняте всупереч умовам корпоративного договору, укладеного всіма акціонерами компанії. Проте це рішення є скоріше винятком, що не відмінняє загального висновку. Див.: Степанов Д. И., Фогель В. А., Шрамм Х.-И. Корпоративный договор: подходы российского и немецкого права к отдельным вопросам регулирования// *Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации*. 2012, №10.

У Росії корпоративні договори починають використовуватися в бізнес практиці з середини 90-х років ХХ ст., коли до російської економіки почали надходити іноземні, переважно американські інвестиції, збереження яких вимагало рецепції зрозумілих американським інвесторам корпоративних інститутів, зокрема, корпоративних договорів. Вперше питання дійсності корпоративних договорів постало у справі за позовом про оскарження угоди акціонерів ВАТ «Мегафон». У рішенні по цьому спору Федеральний арбітражний суд Західно-Сибірського округу, визнавши акціонерну угоду недійсною, вказав, що спроби обійти імперативні норми корпоративного законодавства шляхом укладення цивільно-правової угоди і вказівки в якості застосовуваного права - права іноземної держави, суперечить нормам публічного порядку та статуту юридичної особи, оскільки предметом угоди були питання скликання і проведення загальних зборів акціонерів; вибори членів ради директорів; переважні права на придбання акцій; порядок відчуження акцій. Аналогічне рішення було винесено за позовом про оскарження угоди акціонерів компанії «Русский Стандарт Страхование», де Арбітражний суд м. Москви також вказав на суперечність таких договорів публічному порядку.

У 2008-2009 роках спочатку Федеральний закон «Про товариства з обмеженою відповідальністю» був доповнений ч.3 ст.8, присвяченою «договорам про здійсненні прав учасників», а потім Федеральний закон «Про акціонерні товариства» - ст.32.1, що запроваджувала інститут акціонерних угод. Корпоративні договори в російському праві були нормативно зафіксовані у формі угод учасників господарських товариств про порядок голосування (voting agreement) та угод про обмеження права розпорядження акціями (pooling agreements), що, в принципі, є характерним для континентальної правової системи. Згідно нових правил зазначених законів, предметом корпоративних договорів могли бути тільки права голосу з акцій (часток) і права власності на акції (частки), а порушення корпоративного договору при голосуванні на загальних зборах учасників (акціонерів) не тягло недійсності їхніх рішень. Англо-американська модель угоди про порядок корпоративного управління, (shareholders agreement), яка є субсидіарним установчим документом у приватних компаніях, не отримала нормативного закріплення.

Проте у 2014 р. Цивільний кодекс РФ був доповнений абз.2 ч.1 ст.66, ст.66.3 та ст.67.2 «Корпоративний договір».

Абз.2 ч.1 ст.66 передбачає, що обсяг повноважень учасників господарського товариства визначається пропорційно до їхніх часток у статутному капіталі товариства. Інший обсяг повноважень учасників непублічного господарського товариства може бути передбачено статутом товариства, а також корпоративним договором за умови внесення відомостей про наявність такого договору і про передбачений ним обсяг повноважень учасників товариства в єдиний державний реєстр юридичних осіб.

Ч.4 ст.66.3 встановлює, що у випадках, якщо положення, передбачені ч.3 цієї статті¹⁸, не належать до числа положень, що підлягають відповідно до цього Кодексу або інших законів обов'язковому включенню до статуту непублічного господарського товариства, вони можуть бути передбачені корпоративним договором, сторонами якого є всі учасники цього товариства.

Аналіз зазначених статей ЦК РФ дозволив деяким авторам дійти висновку про суттєве розширення цими нормами предмета корпоративних договорів, що укладаються учасниками непублічних господарських товариств, наблизивши передбачену у ст.67.2 ЦК РФ «континентальну» модель до англо-американської моделі «shareholders' agreement». Це, у свою чергу, говорить про те, що на даний момент корпоративні договори у російській правовій системі мають дуалістичне цивільно-правове регулювання. По-перше, корпоративні договори, які укладаються всіма учасниками непублічних господарських товариств, можуть бути визнані субсидіарними установчими документами з відповідною специфікою правового регулювання. У зв'язку з цим дослідниками пропонується поширити на цей вид корпоративних договорів режим публічної достовірності, а також скасувати презумпцію конфіденційності їхнього змісту. По-друге, корпоративні договори, які укладаються учасниками публічних

¹⁸ Ч.3 ст.66.3 ЦК РФ. За рішенням учасників (засновників) непублічного товариства, прийнятому одногосно, до статуту товариства можуть бути включені наступні положення:

1) про передачу на розгляд колегіального органу управління товариства або колегіального виконавчого органу товариства питань, віднесених законом до компетенції загальних зборів учасників господарського товариства, за винятком питань:

- внесення змін до статуту господарського товариства, затвердження статуту в новій редакції;
- реорганізації або ліквідації господарського товариства;
- визначення кількісного складу колегіального органу управління товариства і колегіального виконавчого органу (якщо його формування віднесено до компетенції загальних зборів учасників господарського товариства), обрання їх членів та дострокового припинення їх повноважень;
- визначення кількості, номінальної вартості, категорії (типу) оголошених акцій і прав, що надаються цими акціями;
- збільшення статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю непропорційно часток його учасників або за рахунок прийняття третьої особи до складу учасників такого товариства;
- затвердження внутрішнього регламенту чи інших внутрішніх документів, що не є установчими документами господарського товариства;

2) про закріплення функцій колегіального виконавчого органу товариства за колегіальним органом управління товариства повністю або частково, або про відмову від створення колегіального виконавчого органу, якщо його функції здійснюються зазначеним колегіальним органом управління;

3) про передачу одноосібному виконавчому органу товариства функцій колегіального виконавчого органу товариства;

4) про відсутність у товаристві ревізійної комісії або про її створення виключно у випадках, передбачених статутом товариства;

5) про порядок, відмінний від встановленого законами та іншими правовими актами порядку скликання, підготовки та проведення загальних зборів учасників господарського товариства, прийняття ними рішень, за умови, що такі зміни не позбавляють його учасників права на участь в загальних зборах непублічного товариства і на отримання інформації про нього;

6) про вимоги, відмінні від встановлених законами та іншими правовими актами вимог до кількісного складу, порядку формування та проведення засідань колегіального органу управління товариства або колегіального виконавчого органу товариства;

7) про порядок здійснення переважного права купівлі частки або частини частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю або переважного права придбання розміщуваних акціонерним товариством акцій або цінних паперів, що можуть конвертуватися у його акції, а також про максимальну частку участі одного учасника товариства з обмеженою відповідальністю у статутному капіталі товариства;

8) про віднесення до компетенції загальних зборів акціонерів питань, що не відносяться до неї відповідно до цього Кодексу або закону про акціонерні товариства;

9) інші положення у випадках, передбачених законами про господарські товариства.

господарських товариств, визнаються зобов'язальними угодами, які не можуть регулювати питання, що підлягають диспозитивному врегулюванню у статуті компанії, змінювати обсяг і зміст корпоративних повноважень їхніх учасників¹⁹.

Таким чином, проведений порівняльний аналіз дозволяє дійти висновку про наявність двох історично сформованих моделей корпоративних договорів: 1) широкої, властивій англо-американській правовій системі, що включає угоди про порядок голосування, угоди про заснування голосуючого трасту, угоди про обмеження права розпорядження акціями, які укладаються учасниками як публічних, так і приватних господарських товариств, а також угоди про порядок корпоративного управління, що укладаються учасниками приватних господарських товариств, і 2) обмеженої, характерної для континентальної правової системи, що включає тільки угоди про порядок голосування і угоди про обмеження прав розпорядження акціями. У російському праві корпоративний договір, укладений усіма учасниками непублічного господарського товариства, містить ознаки субсидіарного установчого документа.

¹⁹ Варюшин М.С. Гражданско-правовое регулирование корпоративных договоров: сравнительный анализ. Дис. канд. юр. наук, М., 2015.